

Patiesš vai viltus?

Rokasgrāmata
ziņu ātrai pārbaudei

Tom Trewinnard

Supported by:

Nordic Council of Ministers'
Office in Latvia

© The Centre for Media Studies
at SSE Riga, 2017

Saturs

Izplatītākie viltus ziņu veidi

Nepareizs laiks/vieta	5
Manipulēts saturs	7
Inscenēts saturs	8
Inscenēti videomateriāli	8
Viltus ziņu vietnes	9
Vietēja mēroga virālais saturs	10

Pārbaudes process

01 Vai ziņa ir oriģināla?	13
Kas ir attēlu spoguļskata meklēšana?	14
Kas ir EXIF dati?	15
02 Kurš?	15
Kas ir fiktīvā lietotāja (<i>sockpuppet</i>) konts?	16
03 Kur?	17
04 Kad?	18
05 Kāpēc?	19

Ievads

Ar fotokamerām aprīkotu viedtālrunu un ātra mobilā interneta rezultātā dalīšanās arvien vairāk cilvēku dalās ar video un foto sociālajos tīklos. Nereti pirmās ziņas par starptautisku, attīstībā esošu ziņu stāstu parādās tieši tur.

Žurnālistam tā vienlaikus ir lieliska iespēja un izaicinājums – pie mums nepastarpināti nonāk video un foto no “karsto” notikumu vietām, kas ļauj mums sniegt ziņas par notikumiem, kurus citādi mēs nespētu nosegt. Vienlaikus sociālo tīklu telpa bieži ir pārsātināta ar viltus ziņām vai citu saturu, kra mērķis ir maldināt un muldināt.

Lai žurnālisti būtu ieguvēji no sociālajos tīklos iegūtā satura, mums jāspēr virkne soļu foto, video materiālu un avotu uzticamības pārbaudei. Šī rokasgrāmata ir veidota kā kontrollapas, kas atbild uz būtiskākajiem jautājumiem par interneta satura pārbaudi. Katras kontrollapas nobeigumā atradīsiet noderīgus padomus, kas jāpatur prātā, veicot izpēti.

**Atcerieties: labāk
būt patiesam,
nevis pirmajam,
kas sniedz
nepatiesas
ziņas**

Izplatītākie viltus ziņu veidi

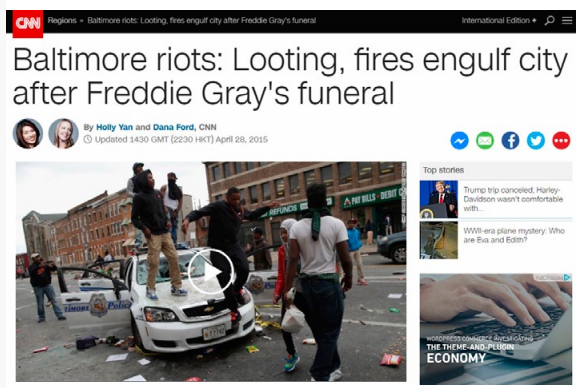
Šajā kontrollapā atradīsiet biežākos nepatiesā satura veidus, kuri nonāk sociālajos tīklos.

Nepareizs laiks/vieta

Izplatītākais maldinātājs ir vecas fotogrāfijas un videomateriāli, kurus pievieno aktuālam ziņu notikumam, radot iespaidu, ka tie ir saistīti. Šādu saturu sociālo tīklu lietotāji bieži izplata neapzinoties, un to ir viegli atmaskot, lietojot zemāk aprakstītos paņēmienus.

■ **Piemēram**, Latvijas parlamenta deputāts Aleksandrs Kiršteins no nacionālistiski noskaņotās partijas "VL/TBLNNK", kurai ir iebildumi pret galvenokārt Tuvo Austrumu un Āfrikas valstu izcelsmes bēgļu pārvietošanu ES teritorijā, 2016. gada 20. jūnijā publicēja izsmējīgu tvītu. Tekstam, ka jaunatbraucēju vidū būs arī augsti kvalificēti strādnieki, Kiršteins pievienoja [attēlu](#), kurā tumšādaini protestētāji vandalizē automašīnu.

Attēlam nebija nekāda sakara ar tūkstošiem bēgļu, kuri tovaras ieradās Eiropā – foto bija uzņemts Baltimorā, ASV, pēc tam, kad vietējais iedzīvotājs bija gājis bojā, būdams policijas rokās.

<http://edition.cnn.com/2015/04/27/us/baltimore-unrest/>

■ Līdzīgs atgadījums notika 2015. gada 13. decembrī, kad cita VL/TB/LNNK atbalstītāja, parlamenta deputāta māte, tvītā apgalvoja, ka vienīgajā apdzīvotajā vietā Latvijā, kur atrodas patvēruma meklētāju izmitināšanas centrs, tā iemītnieki pieturā varmācīgi aplaupījuši 17 gadus vecu jauni. Saskaņā ar Elitas Dombrovas tvītu, uzbrucēji nozaguši jaunieta mobilo tālruni, bet policija nav reaģējusi uz izsaukumu. Viņas [tvītam](#) bija pievienots attēls, kuru bieži izmanto galēji labējās (alt-right) [interneta vietnes](#) ASV, lai paustu negatīvu viedokli par meksikāņu izcelsmes imigrantiem.

Foto nebija nekāda sakara ar aprakstīto situāciju, kura pati par sevi izrādījās nepatiesa: ziņu avots bija apgalvojumi citā sociālajā tīklā, un policija ziņas noliedza. Izmantotais [attēls](#) uzņemts 2004. gadā Longailendā, Ņujorkas štatā.

Manipulēts saturs

Retāk nekā “nepareizs laiks/vieta” saturs parādās attēli un video, kas digitāli pārveidoti ar *Photoshop* programmu un citiem attēlu apstrādes rīkiem. Šādu saturu visbiežāk izplata ar mērķi maldināt, un tā nepatiesumu ir grūtāk atpazīt.

- Labi zināmi manipulētā satura piemēri parādījās saistībā ar MH17 lietu – Austrum-ukrainā notikušo traģēdiju, kur notriektā *Malaysian Airlines* pasažieru lidmašīnā gāja bojā 298 cilvēki. Atbildot uz video pierādījumiem, kas norādīja uz Krievijas saistību ar šo notikumu, 2015.gadā tās Aizsardzības ministrija izplatīja “uzlabotu” attēlu ar reklāmas stendu, kurš ir redzams video klipā ar “BUK” raķešu palaidēju, no kura, domājams, tika izšauta lidmašīnu notriekusi raķete. “Uzlabotajā” attēlā ir redzams teksts, kurā tiek apgalvots, ka reklāmas stends esot atradies ukraiņu kontrolētajā valsts daļā.

- Vēlāk, kad kāds vietējais iedzīvotājs apmeklēja notikuma vietu Luganskā un uzņēma skaidrākus reklāmas stenda attēlus, izrādījās, ka “uzlabojumi” bijuši manipulatīvi (vēlāk, kad “Correctiv” un “60 Seconds Australia” apmeklēja stendu, tas parocīgi jau bija izdemolēts).

- Citas incidentu izmeklējošās grupas arī pamatoti apgalvoja, ka Krievija vairākos gadījumos manipulējusi satelītattēlus, lai vairotu “pierādījumu bāzi”, ka Kremlim nav sakara ar MH17 notriekšanu.

These slides release by the Russian Federation purport to show a Buk missile launcher absent from a Ukrainian military base (left), and a pair of Buk missile launchers in a field on the day of the shootdown (right).

<https://medium.com/@DFRLab/lie-in-the-sky-224186b6e98c#.87e60968x>

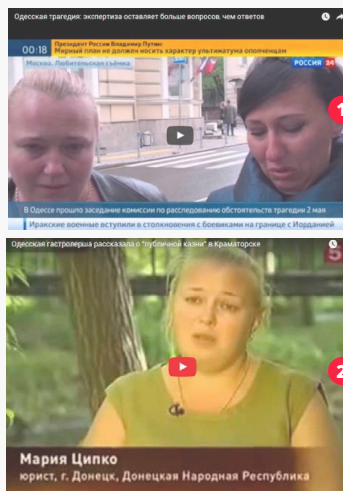
Inscenēts saturs

Inscenēts saturs ir visretāk sastopamais nepatiesa satura veids, jo tā radīšana prasa visvairāk pūliņu. Šis ir apzināti radīts viltus saturs ar nodomu maldināt, un to var sadalīt vairākās kategorijās:

Inscenēti videomateriāli

Inscenēti videomateriāli, piemēram, Sīrijas varonīgā zēna video, kuru uzņēma profesionāls režisors ar aktieriem. Šāda tipa saturs šķiet visai autentisks.

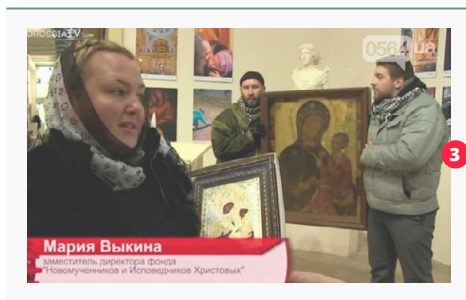
Ukrainas-Krievijas konfliktā, kura kulminācija bija Krimas aneksija 2014.gadā agresīvas Kremļa kontrolēto TV kanālu propagandas kampaņas pavadībā, Ukrainā ievērtību kā “ceļojošais cirkis” izpelnījās sieviete vārdā Marija Cipko. Viņa spēlēja dažādas lomas TV ziņu sižetos.

■ 2014. gada 21. jūnijā “Rossija 24” pārraidē par traģēdiju Odesā, kurā gāja bojā vairāk nekā 40 cilvēku ugunsgrēkā, kas izcēlās pēc prokrievisko aktīvistu sadursmes ar ukraiņu nacionālistiem, viņa tēloja vietējo iedzīvotāju, kura informē par valsts represijām pret Krievijai lojālajiem aktīvisiem.

■ 2014. gada 4. augustā Krievijas “Piektais kanāls” pārraidīja sižetu, kurā Cipko jau bija kļuvusi par konfliktzonā, pašpasludinātajā “Doņeckas Tautas republikā” Austrumukrainā, praktizējošu juristi, kas stāsta, kā ukraiņu spēki publiski noslepkavojuši kāda prokrieviskā nemiernieka ģimeni. Pierādījumi apgalvojumiem netika sniegti ne tad, ne vēlāk.

■ Tāpat Cipko ir tikusi stādīta priekšā kā vēlēšanu komisijas locekle tā sauktajos 2014. gada “neatkarības referendumos” Luganskā un Doņeckā. Viņa ir arī bijusi pazīstama kā pareizticīgās baznīcas atbalsta fonda pārstāve, tiesa, [zem cita vārda](#).

Viltus ziņu vietnes

Viltus ziņu vietnes, kas atdarina uzticamus ziņu portālus, izrādījies labs rīks viltus satura virālai izplatībai. To URL jeb WHOIS ieraksti nereti satur norādes uz to, ka tie nav reāli mediji.

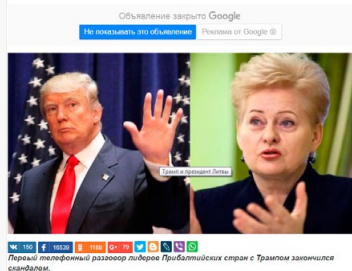
■ Igaunijas sabiedriskā raidorganizācija pārvalda tīmekļa vietni “[err.ee](#)” (krievu valodas versijas adrese ir “[rus.err.ee](#)”). Vienlaikus tīmeklī ir vietne “[eer.ru](#)”, kura ir vizuāli līdzīga (kā daudzi ziņu portāli) un kuras adrese (URL) var radīt apmulsumu mazāk vērīgos tīmekļa lietotājos.

■ Šī vietne dēvē sevi par “Ārējo tirdzniecības attiecību” informācijas aģentūru, un to pārvalda NVO “Ilgtspējīgas attīstības problēmu starptautiskais institūts” («Международный институт проблем устойчивого развития»). Uzņēmuma sevis sniegtā apraksta izdrukā no “[Spravkaforme.ru](#)” ir redzams, ka vietne uzskata sevi par interneta mediju, kuram pieder piecas ziņu vietnes ar vairāk nekā miljonu unikālo apmeklētāju mēnesī. Idrukā norādīts arī, ka uzņēmums “cieši sadarbojas” ar Krievijas Ārlietu ministriju. Darba modelis ir ārštata autori, kuru honorārs atkarīgs no ziņas lasāmības.

Vietnes materiāli atkārtoti Kremļa ārpolitikas nostādnes. Meklētājā ierakstot “Latvija”, “Igaunija” un “Lietuva” krievu valodā, rezultātos ir nevis ziņas par ekonomiskajām attiecībām, bet gan par to, kā Baltijas valstis baidās no NATO sabrukuma jaunā ASV presi-

denta Donalda Trampa uzskatu dēļ, vai arī, ka tās ir nacionālistiski noskaņotas un pretkrieviskas. Vietnes biežs ziņu avots ir Kremļa sponsorētās ziņu aģentūras “TASS” (valsts ziņu aģentūra) un “RIA Novosti”, kā arī atlasīti tulkojumi krievu valodā no pasaules medijiem, ko veikusi Krievijas valsts mediju konglomerātam “Rossija Segonya” (Russia Today) piederošā <http://inosmi.ru/>, kā arī citas marginālas tīmekļa vietnes.

Трамп не выдержал беседы с президентами Прибалтики

■ Viens no piemēriem ir [viltus ziņa](#) par jaunievēlētā ASV prezidenta Trampa un triju Baltijas valstu prezidentu pirmo savstarpējo sarunu 2016.gada 28. novembrī, kuru Tramps it kā esot izbeidzis ar kliedzienu “Aizveraties!”. Ziņas izcelsme tiek piedēvēta ASV telekanālam “CNN”, kurš nekad nav pārraidījis šādu saturu. Visu triju valstu diplomāti ir apstiprinājuši, ka saruna nav notikusi. Ziņa ir iegūta no [vietnes](#), kura sevi dēvē par “ziņu aģentūru”, taču lielākoties tajā atrodamās ziņas ir par Krievijas autonomo Hakasijas Republiku un lokalizētās laika ziņas attiecas uz tās galvaspilsētu Abakanu.

■ Tas pats stāsts atrodams [vietnē](#), kura, kā pati apgalvo, publicē ziņas par Krievijas reģioniem. Vietnē nav norādīta ziņu nodaļas kontaktinformācija, taču tai Maskavā ir kopēja adrese ar “eer.ru” un arī redaktoru kolēģiju vada viena un tā pati persona Maksims Fedorenko. Vietnei “eer.ru” ir identisks sastāvs ar “[MK – London](#)”, kas sevi dēvē par laikraksta “*Московский Комсомолец*” pārstāvi.

Vietēja mēroga virālais saturs

Vietēja mēroga virālais saturs ir nesen attīstījusies tendence, kur viltus ziņu vietnes ziņo par dažādiem jaunumiem, kas saistīti ar konkrētu ģeogrāfisku vietu – sākot ar teroristu uzbrukumiem un beidzot ar slavenību kautiņiem. To avoti parasti ir visai apšaubāmi, taču dažkārt vietējie mediji aizgūst ziņas un pārpublicē tās kā patiesus notikumus.

■ 2013. gadā Krievijā aizsākās kustība pret vietējo bērnu adopciju uz ārzemēm. Daļa no kampaņas bija priekšstata radīšana, ka norvēģi ir pedofili, kā arī skandināvu izsmiešana par pārāk tālu aizgājušu LGBT tiesību pieņemšanu. Tika radīts termins – “*Gejropa*” jeb “*Geju Eiropa*”, galvenais pretmets kristīgajai un garīgajai Krievijai, kura aizsargā konservatīvās vērtības no “sapuvušajiem” Rietumiem.

■ Tika izveidota VONVO (valsts organizēta nevalstiskā organizācija) ar nosaukumu “Krievijas mātes”. Tās vadītāja Irina Bergseta apgalvoja, ka norvēģi esot izvarējuši viņas mazgadīgo dēlu, ietērpjot viņu Putina maskā (viņai pēc šķiršanās bija sarežģīts ģimenes strīds norvēģu tiesās). Ar valsts amatpersonu atbalstu Maskavā tika sarīkots masu protests, kurā piedalījās 12 000 cilvēku. Tā gada jūnijā Krievijā reģistrētais tiešsaistes laikraksts “Segodnia.ru” publicēja ziņas, ka Norvēģijas ministre ierosinājusi kā skolas mācību priekšmetu ieviest incestu, jo tas esot daļa no norvēģu “sociālajām tradīcijām”. Šajā ziņā netika atspoguļota ministra izteikumu patiesā nozīme: bērniem ir jā mācās atpazīt uzņēmējus un jā ziņo par to. Ziņas avots bija VONVO preses relīze.

<https://rg.ru/2013/03/07/voina.html>

■ 2013. gadā Latvijā tika izveidotas trīs līdzīgas NVO, kas popularizē Krievijā skanošās idejas. Galvenie to atbalstītāji bija Latvijas nacionālistiskās un prokrieviskās ievirzes partijas. Idejas par “incestu kā sociālu normu” Norvēģijā sāka izplatīties arī Latvijas medijos. Daži ievērojami sabiedrības locekļi, piemēram, pazīstams bērnu ārsts, atkārtoja šos izteikumus intervijā laikrakstam, tādējādi aizsākot virālu izplatīšanos sociālajos tīklos un vecākiem domātās tīmekļa vietnēs. Šie izteikumi parādījās arī intervijās ar prokrieviskajiem un konservatīvajiem Saeimas pārstāvjiem. Tie plaši izplatījās krievvalodīgajās tīmekļa vietnēs un vietnē “YouTube”, kā arī Krievijas pārraidītajos televīzijas kanālos.

■ Citi piemēri ir daudz vienkāršāki. Piemēram, 2016. gada decembrī youtube parādījās žēlabains [video](#), kurā kāds jauneklis sūdzas par Latviju kā neveiksmīgu valsti. Tas strauji kļuva populārs un virāli izplatījās latviešu “Facebook” pseidoziņu vietnēs. Nedēļas laikā “YouTube” klips bija skatīts 155 000 reižu.

Videomateriāls bija aizgūts no līdzīga [amerikāņu videoklipa](#) ar nosaukumu “Piedodiet, cienījamās nākamās paaudzes!”, kurš bija veltīts vieglprātīgai attieksmei pret dabas resursiem un ir skatīts miljoniem reižu.

Vienkārša izpēte “YouTube” parādīja „ka videoklipa autors ir parasts Latvijas “jūtūberis”, kura veidotos materiālus reti apskata vairāk par 5000 cilvēkiem. Šajā gadījumā viņa video Latvijas medijos un pseidoziņu portālos tika izplatīts kā patiess un populārs viedoklis.

Pārbaudes process

01 Vai ziņa ir oriģināla?

Kā minēts, izplatītākie viltojumi, ar kuriem sastopamies, ir veci foto un video, kurus izmanto aktuālu ziņu materiālu kontekstā. Jūsu galvenais uzdevums ir pārliecināties, ka saturs ir oriģināls (t.i., tas nav iepriekš publiskots tiešsaistē un/vai digitāli manipulēts), vai tik tuvs oriģinālam, cik iespējams.

Oriģinālam ir iespējams piekļūt šādos veidos:

- meklējot spoguļattēlu “Google Image Search” jeb “TinEye” fotoattēlu meklēšanas sistēmās;
- pārbaudot zagtus (*scraped*) videomateriālus “Amnesty Data Viewer” rīkā;
- apskatot, vai sakrīt ēnas un atspulgi;
- prasot avotam faila oriģinālu (kurā jābūt EXIF datiem);
- strādājot ar attēliem, lietojot tādus analīzes un autentifikācijas rīkus kā “Izitrū” un “Forensically”, lai identificētu jebkādas digitālās izmaiņas (vislabāk darbojas ar oriģinālfailiem, nevis no sociālajiem medijiem iegūtajiem).

IETEIKUMI

- “Zagts” videomateriāls ir tāds materiāls, kurš ir lejupielādēts no oriģināla un atkārtoti augšupielādēts kontā/vietnē kā savs. Zagti svarīgāko ziņu videomateriāli ir plaši sastopami, un to oriģinālu atrast mēdz būt sarežģīti.
 - Pievērsiet uzmanību sīkām manipulācijām, piemēram, attēlu inversijām (attēli spoguļskatā) un mainītām krāsām.
-

Kas ir attēlu spoguļskata meklēšana?

- Attēlu spoguļskata meklēšana ļauj pārbaudīt, vai attiecīgais attēls jau eksistē tīmeklī, un atrast vietas, kur tas jau ir izmantots. Spoguļskata meklēšana ir **pirmā pārbaude**, kas jāveic sociālajos tīklos ievietotam foto. Tas prasa 30 sekundes un 2 datorpeles klikšķus, un ir ātrākais un efektīvākais veids, kā izvairīties no **“nepareizs laiks/vieta”** satura izplatīšanas.
- Divi galvenie meklētāji ir: “Google Images” un “TinEye”. Ir vērts pārbaudīt fotoattēlus abos, jo tās izmanto atšķirīgas indeksēšanas metodes.
- Ja attēlam nav nevienas spoguļskata sakritības, **tas nenozīmē**, ka attēls ir oriģināls un autentisks. Ir jāturpina pārbaudīt ar citām metodēm (aprakstītas turpmāk).
- Bez maksas “Chrome Extension RevEye” ātri izmeklē vairākās attēlu spoguļskata meklētājprogrammas, tostarp “Google”, “TinEye”, “Yandex”, “Bing” un “Baidu”.

Kas ir EXIF dati?

EXIF dati ir fotoattēlos iekodēti metadati, kas satur daudz informācijas, tostarp izmantotās ierīces ID numuru, attēla uzņemšanas laiku un vietu. Taču EXIF dati tiek dzēsti no foto, ko izvieto, piemēram, “Twitter” un “Facebook”, vai koplieto lietotnēs “Whatsapp” un “Viber”. Lūdziet avotu e-pastā atsūtīt oriģinālfailu, lai varētu pārbaudīt EXIF datus ar bezmaksas rīkiem, piemēram, Jeffrey's Image Metadata Viewer.

02 Kurš?

Tikpat svarīgi kā pārbaudīt ieraksta, foto vai video satura patiesumu ir saprast, vai avots ir uzticams. Vairāki augsta līmeņa viltojumi, kuru saturā bijis maz norāžu par maldināšanu, atmaskoti, izpētot avotu.

Informāciju par avota darbību sociālajos tīklos iegūst:

- analizējot visu informāciju, kas ir pieejama tā profilā, īpašu uzmanību pievēršot “brīdinājuma zīmēm” (piemēram, konts izveidots pavisam nesen, tam ir maz ierakstu/sekotāju/sekojamo, saturs neatbilst konta lietotāja norādītajai ģeogrāfiskajai atrašanās vietai, u.c.);
- izpētot avota klātbūtni citos sociālajos tīklos (meklējiet “Google” konta lietotājvārdu jeb norādīto personas vārdu);
- izpētot profilā norādītās saites (tostarp pārbaudot “WHOIS” domēna reģistrācijas informāciju);
- spoguļskatā meklējot profila attēlu (padoms: pievērsiet uzmanību sīkām manipulācijām, piemēram, attēlu inversijām un mainītām krāsām);

- atrodiet tvīta oriģinālu, lai redzētu, vai to bez izmaiņām pārpublicē citi konti;
- īpašu uzmanību veltiet robotu (botu) atbildēm/retvītiem, izmantojot, piemēram, rīku “BotOrNot”;
- sarunā ar avotu lūdziet, lai tas apliecina informāciju ar papildus faktiem (piemēram, laikapstākļiem – izmantojot “Wolfram Alpha”, EXIF datiem).

IETEIKUMI

- Foto un video publiskojusī persona ne vienmēr ir tā pati, kas to uzņēmusi.
- Efektīvs veids, kā identificēt tādus viltus kontus kā troļļi (*troll*) un roboti (*bot*), ir apskatot, kuriem profiliem tie piesekojušies kā pirmajiem vai kuri pirmie piesekojušies viņiem: robotu un fiktīvo lietotāju (*sockpuppet*) konti bieži vien seko citiem robotu un fiktīvajiem kontiem (lai radītu šķietamu ticamību).
- Tādi rīki kā “Pipl”, “PeekYou”, “Spokeo” un “Foller.me” ātri savāc daudz informācijas par personu vai kontu, bet to pielietojuma jēga atšķiras no valsts uz valsti.

Kas ir fiktīvā lietotāja (*sockpuppet*) konts?

Fiktīvo lietotāju konti ir izveidoti ar nolūku maldināt. Motivācijas atšķiras, bet sāk parādīties kopīga tendence: valstu sponsorēti fiktīvie lietotāji. Tie ir reāli, valdības algoti cilvēki, kas ar fiktīviem vārdiem veido profilus sociālajos tīklos un citās publikāciju platformās ar mērķi izplatīt dezinformāciju un radīt iespaidu par pastāvošu sabiedrisko viedokli, kas atbalsta vai noraida kādu individu jeb politiku (sabiedriskā viedokļa mākslīga radīšana (*astroturfing*)). Fiktīvo lietotāju kontus ir iespējams atklāt, vai nu analizējot konta sociālo mediju tīklu, vai izmantojot tehniskas metodes (piemēram, IP adrešu pārbaudes).

03 Kur?

Efektīvs veids viltus satura identificēšanai ir ieraksta, foto vai video “piesiešana” noteiktai tā radišanas vietai jeb ģeolokācija. To veic, izmantojot dažādus datu avotus, tostarp kartes, satelītattēlus, ielu skata attēlus un foto/video materiālu ģeobirkas (*geotags*). Centieties noteikt foto/video uzņemšanas vietu kartē, veicot turpmāk norādītās darbības.

- Meklējiet attēlos ģeogrāfiskos orientierus. Tās var būt gan izteiksmīgas ēkas, ielu norādes, automašīnu reģistrācijas numuri, tādas ģeogrāfiskās iezīmes kā kalni un upes.
- Mēģiniet atrast šos specifiskos ģeogrāfiskos orientierus, izmantojot satelītattēlus, ielu skata attēlus, attēlus ar ģeobirkām (piemēram, “Panoramio”) vai kartes ar norādēm (piemēram, “WikiMapia”).
- Ja jums ir piekļuve oriģinālajam failam, pārbaudiet failā iegultos EXIF datus, vai tie rāda ģeolokāciju.
- Pārbaudiet citus avota nesenos ierakstus sociālajos tīklos, lai redzētu, vai tie sniedz informāciju, kur foto vai video materiāla uzņemšanas brīdī varētu būt atradies pats avots.

IETEIKUMI

- Autors visiem sevis ievietotajiem tvītiem, “Facebook” ierakstiem, “Youtube.com” augšuplādētajiem video vai “Instagram” bildītēm var pievienot ģeobirkas. Tās mēdz būt ārkārtīgi noderīgas, taču ne 100% drošas, jo **publiskošanas brīdī autors tās var mainīt**. Tas nozīmē to, ka autors var uzņemt foto Rīgā, bet publicēšanas brīdī pievienot jebkuras pasaules vietas ģeobirku, taču praksē tas nenotiek bieži. Lielākajai daļai sociālo tīklu satura ģeobirku nav, no tam nepieciešama manuāla analīze un ģeolokācija.

- strādājot ar video, fiksējiet stopkadrus, kā arī pievienojiet šiem attēliem skaidras vizuālās norādes, kā tie atbilst kartēm ar norādēm vai [satelītattēliem](#).

<https://www.bellingcat.com/news/2016/10/22/exit-corridor-shelling-west-aleppo-open-source-analysis/>

04 Kad?

Jautājuma “kad” noskaidrošanai attiecībā uz attēlu uzņemšanu ir lielā nozīme to ticamības pārbaudē. Sevišķi, ņemot vērā, cik daudzi viltus ieraksti ir veidoti uz vecu, atkārtoti izmantotu attēlu pamata, apgalvojot, ka saturs ir jauns.

Lai identificētu foto vai video uzņemšanas laiku, veiciet turpmāk norādītās darbības:

- meklējiet spoguļattēlu “Google Image Search” jeb “TinEye”;
- pārbaudiet zagtus (*scraped*) video “Amnesty Data Viewer”;
- ja jums ir piekļuve oriģinālajam failam, pārbaudiet failā iegultos EXIF datus par to, kad materiāls ir ticis uzņemts;
- pārbaudiet meklētājā “Wolfram Alpha” atrodamos vēsturisko laikapstākļu datus, lai pārlicinātos, vai materiālā redzami laikapstākļi atbilst tiem, kas tobrīd bija materiāla uzņemšanas vietā;
- ja esat identificējis datumu un precīzu ģeogrāfisko atrašanās vietu, izmantojiet vietni “SunCalc”, lai noteiktu aptuveno diennakts laiku, pamatojoties uz foto/video redzamajām ēnām un to virzienu.

IETEIKUMI

- Paturiet prātā, ka “Youtube” un “Instagram” materiāliem tiek piešķirts ASV Klusā okeāna piekrastes laika joslas laika zīmogs. “Twitter” ierakstiem pievieno laika zīmogus, pamatojoties uz lietotāja profila iestatījumiem. “Facebook” ierakstiem pievieno laika zīmogus, pamatojoties uz lietotāja datora iestatījumiem.
- Efektīvs veids, kā dažreiz ir izdevies identificēt viltus saturu, ir izmaiņas pilsētvides ainavā. Piemēram, vairākās Sīrijas pilsētās konflikta laikā ir tikušas iznīcinātas pazīstamas ēkas un mošejas, tādējādi jebkuri foto/video materiāli, par kuriem tiek apgalvots, ka tajos ir attēloti notikumi pēc attiecīgo būvju iznīcināšanas, visticamāk, ir izrauti no konteksta.

05 Kāpēc?

Izpratne, kāpēc sociālā tīkla lietotājs ievietojis informāciju, arī noder satura uzticamības noteikšanai. Daži avoti ir nejauši aculiecinieki, citi – tūristi. Dažs var būt profesionāls žurnālists, bet vēl kāds var būt aktīvists vai valsts ierēdnis. Viņu motivācijas var atšķirties, piemēram, aktīvisti vai valdības avoti var izmantot sociālos tīklus, lai vienpusēji informētu par savu viedokli vai negatīvi attēlotu citu grupu.

- Analizējiet visu informāciju, kas ir pieejama tā profilā, īpašu uzmanību pievēršot “brīdinājuma zīmēm” (piemēram, konts izveidots pavisam nesen, tam ir maz ierakstu/sekotāju/sekojamo, saturs neatbilst konta lietotāja norādītajai ģeogrāfiskajai atrašanās vietai, u.c.).
- Izpētiet avota klātbūtni citos sociālajos tīklos (meklējiet “Google” konta lietotājvārdu jeb norādīto personas vārdu).

Papildu resursi

Papildus zināšanām, kā veikt iepriekš aprakstīto analīzi, gadījumu izpētei un praktiskām instrukcijām (*how-to*):

First Draft News ir žurnālistikas un tehnoloģiju partnerība, kas gatavo mācību rokasgrāmatas, gadījumu izpēti un pēta ziņu vākšanu un patiesuma pārbaudi sociālajos tīklos. “First Draft News” ir pieejami video resursi un interaktīvas apmācības, kas palīdzēs jums pārbaudīt un uzlabot savas prasmes iepriekš aprakstīto tehniku apgūšanā.

Patiesuma pārbaudes ceļvedis ir pirmais visaptverošais ziņu patiesuma pārbaudes resurss, kurā ir ietvertas arī vairākas gadījumu izpēti. Grāmatai ir divi papildu pielikumi – viens ir veidots īpaši pētnieciskajai žurnālistikai, otrs - ziņošanai par ārkārtas situācijām.

Supported by :